

Лучанінова Ольга,
доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека імені В.О. Сухомлинського,
м. Київ
2017olgapetrovna@gmail.com

ВИЩА ОСВІТА І НАУКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ І ВИКЛИКІВ

Анотація. Розкривається проблема науки в умовах глобалізаційних викликів сьогодення через міждисциплінарний підхід, досвід зарубіжних університетів і дослідження вітчизняних науковців. Здійснено огляд окремих праць щодо представлення вітчизняної науки через нові концепції та наукові підходи, теоретико-методологічні аспекти глобалізації, взаємопов'язаність суспільної та освітньої сфер через поняття «глобалізація», «глобальна освітня система», «міжнародна освітня система» тощо.

Ключові слова: наука, міждисциплінарний підхід, глобалізаційні виклики, трансформація, глобалізаційні процеси

Abstract. The article reveals the problem of science in the context of today's globalization challenges through an interdisciplinary approach, the experience of foreign universities and the research of domestic scientists. The author reviews some works on the presentation of national science through new concepts and scientific approaches, theoretical and methodological aspects of globalization, the interconnectedness of the social and educational spheres through the concepts of "globalization", "global educational system", "international educational system", etc.

Keywords: science, interdisciplinary approach, globalization challenges, transformation, globalization processes

Актуальність проблеми. Нормативно-правове поле системи вищої освіти визначається Конституцією України, завдання розвитку законодавства окреслюються Національною доктриною розвитку освіти, яка визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрямки розвитку освіти до 2025 р. Але потенціал вищої освіти України не використовується повною мірою суспільством і економікою [12]. Сьогодні завдяки загальноцивілізаційним тенденціям наука й освіта працюють у новій парадигмі освіти, де головним є переорієнтація з держави на людину, на фундаментальні людські цінності, послідовну демократизацію освітнього процесу й освітньо-педагогічної ідеології загалом [7].

Проблема науки в умовах глобалізаційних викликів сьогодення вивчається на міждисциплінарному рівні, зокрема, в педагогіці, філософії, економіці, управлінні, психології тощо. Глобалізаційні виклики є невідворотними, але науковцям треба встигати адаптуватися до них й тримати удар, представляти

вітчизняну науку через нові концепції, наукові підходи. Так, змінилася тематично-геопросторова спрямованість досліджень: наша наука стала розглядатися в загальносвітовому контексті; відбулися зміни у змістовному, науково-теоретичному підходах; зміна орієнтирів використання емпіричних та аналітичних матеріалів [9].

Аналіз актуальних досліджень. Наукова освіта в умовах глобалізаційних викликів знаходиться у фокусі дослідників та представлена роботами різних напрямів – соціологічним, філософським, педагогічним тощо: інтернаціоналізація та кооперація системи вищої освіти України в умовах глобальних викликів (С Бебко); державно-приватне партнерство як механізм розвитку сфери освіти в Україні в умовах децентралізації та глобалізації (І. Дьоміна); трансформація вищої освіти України в умовах глобалізації (О. Лучанінова; Я. Мудра-Рудик; І. Чупрінова); проблеми модернізації вищої освіти України в умовах глобалізації (В. Кравець; І. Силандій; О. Цибулько); університетська освіта в умовах глобалізаційних викликів сучасного світу (Т. Жижко); організаційно-правові зміни, спричинені сучасними викликами, загрозами та потребами трансформації процесу навчання у освітніх закладах (А. Сайферс); освітній вимір глобалізації в контексті розвитку та трансформацій сучасної системи освіти (О. Чабала) та ін.

Заслуговує на увагу дисертаційне дослідження «Розвиток освіти в умовах глобалізаційних викликів: соціально-філософський вимір» (О. Чабала). О. Чабала досліджує теоретико-методологічні аспекти глобалізації, домінуючі нині моделі розуміння глобалізаційних процесів й перспектив напрацювання необхідних засад розвитку освіти та освітніх технологій, які б спирались на досягнення міждисциплінарних досліджень сучасних глобальних світових багаторівневих процесів [13].

О. Кубальський у своїй дисертації «Феномен науки: сутність та основні параметри розвитку в соціально турбулентному просторі» розкриває роль науки як стабілізуючого чинника суспільних процесів, які відбуваються в умовах перманентного посилення соціальної турбулентності. За О. Кубальським, феномен науки спрямований на виявлення сталих і незмінних характеристик певних систем релевантності, й суспільства як динамічної і відкритої системи [3].

У колективній монографії «Вища освіта України в умовах глобалізації суспільства» актуалізовано проблему розвитку вищої та післядипломної освіти України у контексті глобалізаційних викликів суспільства, розглядаються питання ефективного функціонування вищої та післядипломної освіти тощо [2].

У монографії «Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні» узагальнено досвід становлення університетів світового класу; подано механізм формування конкурентних переваг закладів вищої освіти на глобальному ринку освітніх послуг; проаналізовано конкурентний стан

українських вищих навчальних закладів та визначено стратегічні напрями створення і розбудови в Україні дослідницьких університетів світового рівня [4].

У колективній монографії «Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» автори наголошують на цивілізаційних змінах, інноваційному типі прогресу, його прискоренні щодо проблеми людиноцентризму в освіті, безперервної освіти впродовж життя, зокрема актуалізували ранню дитячу освіту та освіту дорослих, посилення наукового і методичного супроводу освітньої сфери [6].

Метою нашої статті є дослідити особливості вітчизняної науки, освітньої науки в умовах трансформації та глобалізаційних викликів.

Виклад нового матеріалу. О. Чабала зазначає, що осмислення сучасних глобальних процесів відбувається за трьома напрямками: революційним, еволюційним та скептичним [13].

Таблиця 1

**Методологічні підходи систематичного вивчення глобалізації:
філософського бачення**

Епохи	Характеристика філософського бачення
Епоха глобального економічного росту	завдяки глобалізації життя людства стає більш керованим і гармонійним; проблеми, що вона несе, можна усувати з її ж допомогою, завдяки розумній соціальній інженерії, впливаючи на соціальну структуру суспільства
Епоха глобального мультикультурного суспільства	нова характеристика міжкультурних та геополітичних відносин; вона стирає культурні кордони, руйнуючи ідентичність, яка може існувати завдяки альтернативним шляхам
Глобалізація як системна трансформація світу	як руйнація традиційного системно-політичного устрою, що базується на принципах суверенітету та національно – культурної інтеграції; як загроза економічній кризі, проблемам третього світу
Глобалізація як руйнація культур та традицій.	архаїчна ідентифікація культурних традицій, перерозподіл ресурсів в загальносвітових межах сприймається як результат змови «світової закуліси»

Укладено за [13].

З огляду на вище подане філософське бачення глобалізаційних процесів у світі зауважимо, що у зв'язку з цим існує небезпека нав'язування єдиної моделі розвитку для багатьох країн без урахування їхньої національної специфіки; неможливість пристосуватися до умов глобалізації через нерозвиненість своїх економічних і правових систем; поширення локальних економічних криз [8]. Разом із тим сучасна освіта може завдяки цифровізації використати величезні

можливості, які відкриває новий етап у формуванні світової інформаційної сфери. Досліджуючи четвертий вимір освітньо-виховних парадигм вищої освіти в умовах глобалізаційних викликів, ми наголошуємо на створенні та ефективному функціонуванні «єдиного освітнього інформаційного середовища надає підготовці фахівців тієї нової якості, яка робить її сучасною, що відповідає потребам та перспективам науково-технологічного розвитку в умовах інформаційної цивілізації та економіки знань» [5, с. 7].

Глобалізаційні процеси в науці та освіті пов'язані з входженням освітньої системи в європейську зону вищої освіти. Якщо ми все більше дотримуємося стандартних вимог з цього питання - порівнянність ступенів, єдина система залікових балів, академічна мобільність, оцінка якості освіти – то в науці є певні особливості, пов'язані з трансформацією та глобалізаційними викликами.

Таблиця 2

Особливості вітчизняної науки в умовах трансформації та глобалізаційних викликів

Автор, праця	Особливості вітчизняної науки в умовах трансформації
Кубальський О. Н. Феномен науки: сутність та основні параметри розвитку в соціально турбулентному просторі	рефлексійний спосіб координації в умовах соціальної турбулентності соціальні системи; комунікативний підхід; збалансування власних відносин науки з іншими соціальними системами;. соціальна стабілізація науки пов'язана з пізнавальним інтересом науковців в ній
О. Чабала «Розвиток освіти в умовах глобалізаційних викликів: соціально-філософський вимір»	У своєму розвитку освіта та освітні технології, мають спиратися на досягнення міждисциплінарних досліджень сучасних глобальних світових багаторівневих процесів; Взаємопов'язаність суспільної та освітньої сфер через поняття «глобалізація», «локалізація», «глобальна освітня система», «міжнародна освітня система»; освітня глобалізація не є тотожною глобалізації інших сфер; навчальний та освітній процесі, процес освітнього управління та комунікації враховують глобалізаційний контекст
О. Снітовська «Процес глобалізації вищої освіти в дослідженнях українських учених (10–20-ті роки ххї століття)»	почали з'являтися монографічні та дисертаційні дослідження, у яких проблема глобалізації ВО розглядається комплексно в певних тематичних ракурсах; три векторні блоки досліджень: науково-теоретичний (концептуальний, інституційний, процесуальний аспекти); міждисциплінарний; територіальний; активізації міждисциплінарних студій, розширення їх тематично-геопросторової спрямованості, зміні контекстів її вивчення з україноцентричного на загальносвітовий, осмисленні процесу глобалізації ВО в розрізі світових, регіональних, національних викликів економічного, соціального, політичного, безпекового, культурного характеру [9].

Автор, праця	Особливості вітчизняної науки в умовах трансформації
Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України	враховувати позитивний зарубіжний досвід, актуальні й перспективні напрями розвитку нашої країни в контексті невідвортної глобалізації та європейської інтеграції; враховувати європейські екстраполяційну та економічно ефективну моделі, що мають ґрунтуватися на людиноцентрованій парадигмі освіти, компетентнісному підході, концепції вимірюваності освітньої якості; вивести проблему якості освіти за межі суто галузевої проблематики, збалансувати загальнонаціональні пріоритети, регіональні та особистісні інтереси, створити систему безперервної освіти.

Укладено за джерелами [3;7; 9; 13].

Під впливом глобалізаційних викликів освітня система України зазнала значних змін, породивши нові характеристики й освітній плюралізм як тренд.

Нині глобалізація «формує нову еру взаємодії між націями, економічними і політичними системами та людьми» [1]. Таким чином, в умовах глобалізаційних викликів треба не забувати про призначення науки в суспільстві, що «забезпечує науковий дискурс, у якому вирішальне значення мають академічні завдання і аргументи науковців-дослідників» [3]. Сьогодні надважливо колективно шукати істину, здійснювати легітимізацію результатів наукової діяльності сучасних науковців на засадах критичного мислення, необхідне науково-методичне осмислення якості наукових досліджень в Україні. Ми розуміємо, що «державна освітня політика повинна бути полісуб'єктною, діяльною, системною, послідовною, науково обґрунтованою, міжнародно узгодженою» [7, с. 5]. Мова нині йде про глобальну систему освіти, яка орієнтується на залучення у її орбіту видатних особистостей світу у сфері науки, освіти, культури, мистецтва [8].

Спостерігається незадовільний стан дослідницької роботи, який позначається на активності здобувачів вищих науково-освітнього та наукового рівня, які мають становити головний кадровий ресурс наукових досліджень [12]. Саме тому для наукових організацій НАПН України, інших наукових організацій актуальним є розширення міжнародного співробітництва, збільшення кількості спільних проєктів, стажувань, конференцій, публікацій [7, с. 6].

Найвища вимога глобалізації до людини – це вимога високого професіоналізму. Як продовжувати, за В. Андрющенком, «нарощувати свою наукову спроможність, відтворювати інтелектуальну напругу найвищого світового рівня»? [1]. Сучасний університет сьогодні має бути в новій системі економічних і політичних координат, щоб разом із тим долати гуманітарну кризу як наслідок глобалізаційних викликів. Науковцям треба брати на себе сміливість займатися фундаментальними й прикладними дослідженнями, удосконалювати раціональне мислення і культуру, що, у свою чергу, формує наукові знання про

людину, природу і соціальний світ, розкриває його значення для особистості, виховує в ній відчуття своєї особистої причетності до світу [1].

Отже, дослідивши вищу освіту і науку України в умовах глобалізаційних процесів і викликів, робимо висновки, що:

- стратегічний пріоритет освітньої політики в Україні – це формування нації, яка постійно навчається, це людиноцентризм/студентоцентризм в освіті;

- через науку «формується інноваційна людина, інноваційний людський капітал» [7, с. 26];

- маємо готувати фахівців найвищої кваліфікації для вирішення глобальних проблем;

- глобалізаційні процеси у світі й в Україні впливають та новий статус вітчизняної наукової освіти та її місце в глобальній системі вищої освіти;

- змінився освітньо-науковий простір сучасного університету: з одного боку, глобалізація пришвидшує розвиток глобального освітнього ринку - з'явилася наукова мобільність викладачів, посилюються процеси академічної та наукової комунікації, інтеграції, наукових знань; з іншого боку, – нам важко надолужувати розрив з провідними європейськими університетами через воєнний стан і зруйновану інфраструктуру в освіті;

- глобалізаційні процеси і виклики треба сприймати як елемент характеристики сучасності, адже це сукупність процесів і структур, які впливають на світові процеси, діяльність в різних галузях, і на наукову освіту зокрема.

Вплив глобалізаційних процесів і викликів на науки й освіту – це тема окремого академічно-педагогічного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В. Вища освіта в контексті глобалізації [інтерв'ю]. Дзеркало тижня. 2002. 25 січня
https://zn.ua/ukr/EDUCATION/vischa_osvita_v_konteksti_globalizatsiyi.html
2. Вища освіта України в умовах глобалізації суспільства: монограф. / редкол. : Євтух М.Б., Горяна Л.Г., Терентьєва Н.О.; за наук. ред. М.Б.Євтуха - К.: Агроосвіта, 2015. –300 с.
3. Кубальський О. Н. Феномен науки: сутність та основні параметри розвитку в соціально турбулентному просторі. Дисертація на здобуття звання доктора наук 2023 <https://uacademic.info/ua/document/0523U100176#!> (дата звернення 3.12.2024)
4. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні : монографія / [А. Ф. Павленко, Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова та ін.]; за ред. А. Ф. Павленка та Л. Л. Антонюк ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана, Ін-т вищ. освіти. – Київ : КНЕУ, 2014. – 350 с. <https://ihe.kneu.edu.ua/?p=174> (дата звернення 4.12.2024)

5. Лучанінова, О. Четвертий вимір освітньо-виховних парадигм вищої освіти в умовах глобалізаційних викликів, Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД)НМетАУ: зб. наук праць, Вип. III, Д.: НМетАУ, С.6-11.
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І.Луговий (заст. голови),О.М.Топузов (заст. голови)]; за заг.ред. В.Г.Кременя. - Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. - 384 с.
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726223/1/nac%20dopovid%202021%20color%20%20%281%29.pdf> (дата звернення 3.12.2024)
7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. - Київ: Педагогічна думка, 2016. - 448с. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nrk/Analitichni-materialy/7-natsionalna-dopovid-pro-stan-i-rozvitok-osviti-v-ukraini.pdf> (дата звернення 3.12.2024)
8. Сайферс А. В. Особливості організації навчального процесу в школах європейських країн в умовах сучасних викликів та загроз : досвід для України / А. В. Сайферс // Публічне управління та регіональний розвиток – 2022. – № 16. – С.557–575.<https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/746> DOI: 10.34132/pard2022.16.13 (дата звернення 3.12.2024)
9. Снітовська О. Процес глобалізації вищої освіти в дослідженнях українських учених (10–20-ті роки ххі століття) DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-2-52> http://www.aphn-journal.in.ua/archive/70_2023/part_2/52.pdf (дата звернення 3.12.2024)
10. Силандій І.М. Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/33107> (дата звернення 3.12.2024)
11. Цибулько О.С., Ірхіна Ю.В. Становлення глобальної системи вищої освіти: виклики інформаційної цивілізації <https://www.journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2022/2022-r-391-3/stanovlennia-hlobalnoi-systemy-vyshchoi-osvity-vyklyky-informatsiinoi-tsyvilizatsii> DOI 10.33930/ed.2019.5007.39(1-3)-9 (дата звернення 3.12.2024)
12. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки <on.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
13. Чабала О. В. Розвиток освіти в умовах глобалізаційних викликів: соціально-філософський вимір 2011 Дисертація на здобуття звання кандидата наук <https://uacademic.info/ua/document/0411U006646>